

FILOZÓFIA
KÖZÉPSZINTŰ
ÍRÁSBELI VIZSGA

2008. október 27. 14:00

Az írásbeli vizsga időtartama: 180 perc

Pótlapok száma	
Tisztázati	
Piszkozati	

OKTATÁSI ÉS KULTURÁLIS
MINISZTERIUM

Fontos tudnivalók

- A feladatokat figyelmesen olvassa el, és pontosan értelmezze! A kifejtés során a témától ne térjen el!
- A feladatok megoldási sorrendje tetszőleges.
- A feladatok megoldásához kizárólag a feladatlapon megadott szövegek használhatók.
- Esetleges javításaihoz (kifestő, korrektor helyett) áthúzást alkalmazzon! Csak az egyértelmű javítás fogadható el.

A vizsgarész (30 pont)

1. A kérdések Szent Ágostonra vagy Aquinói Szent Tamásra vonatkoznak. Aláhúzással jelölje választását!

Melyik filozófiatörténeti korszakban élt?

Legalább egy művének címe:

Említsen olyan jellemző filozófiai problémát, mely a filozófust foglalkoztatta!

.....

Idézza fel a filozófus egy ismert állítását!

(Nem kötelező a pontos idézet.)

.....

8 pont	
--------	--

2. Határozza meg röviden a következő fogalmakat!

Szubsztancia

Ontológia

Etika

Platóni idea

Teológia

Filozófiai monizmus

12 pont	
---------	--

3. Annak a filozófusnak a nevét írja a fogalmak mellé, akivel a fogalom kapcsolatba hozható!

szillogizmus

bábáskodás módszere

részesedés

a priori szintetikus ítélet

Übermensch

10 pont	
---------	--

B vizsgarész**Szövegértelmezés, reflektálás**

(feladatonként 35 pont, két feladat megoldását várjuk, így az elérhető pontszám: 70 pont)

Fejtsen ki a három esszékérdés közül **kettőt** a megadott szövegrészlet felhasználásával!
Reflektáljon (írjon önálló véleményt) a szövegben megjelenő filozófiai problémára! Írásának terjedelme feladatonként ne haladja meg a másfél-két oldalt!

1. Hogyan értékeli a művészetet Platón a megadott szövegrészletben?

(Megadott műrészlet: Platón: *Állam*)

2. Mutassa be a Descartes-szövegrészletben felvetett filozófiai problémát!

(Megadott műrészlet: Descartes: *Elmélkedések az első filozófiáról*)

3. Milyen filozófiai kérdést vizsgál Locke az *Értekezés az emberi értelemről* alább olvasható részletében?

(Megadott műrészlet: Locke: *Értekezés az emberi értelemről*)

SZÖVEGRÉSZLETEK

1.

Platón: *Állam*
X. könyv

A LÉT HÁROM FORMÁJA

SZÓKRATÉSZ: Vegyünk tehát most is egy tetszés szerinti sokaságot. Például — ha úgy tetszik — gondoljunk arra, hogy sok ágy és sok asztal van a világon.

GLAUKÓN: Helyes.

SZÓKRATÉSZ: De ideája e bútoroknak csak kettő van: egy az ágyaknak s egy az asztalnak.

GLAUKÓN: Igen.

SZÓKRATÉSZ: S nem szoktuk-e azt is mondani, hogy a mesterember e kétféle bútor ideájára tekintve készíti azokat az ágyakat, illetve asztalokat, amelyeket mi használunk, s éppígy a többi tárgyat is? Mert hiszen nyilván egyetlen mesterember sem magát az ideát készíti el: hogyan is volna ez lehetséges?

GLAUKÓN: Sehogy sem.

SZÓKRATÉSZ: De figyelj csak ide; hogyan neveznéd ezt a mesterembert?

GLAUKÓN: Melyiket?

SZÓKRATÉSZ: Aki mindent meg tud csinálni, amit csak egyes mesteremberek el tudnak készíteni.

GLAUKÓN: Leleményes és csodálatra méltó ember lehet az.

SZÓKRATÉSZ: Az bizony. De hamarosan még inkább annak fogod tartani. Mert ugyanaz a mester nemcsak hogy minden használati tárgyat el tud készíteni, hanem meg tudja csinálni a föld egész növényzetét, s meg tud alkotni minden élőlényt, egyebek közt önmagát is, s ezen kívül a földet, az eget, az isteneket; sőt ami az égben, a föld alatt a Hadészban van, azt is mind el tudja készíteni.

GLAUKÓN: Roppant csodálatra méltó, bölcs lényről beszélsz.

SZÓKRATÉSZ: Talán bizony kételkedsz? De mondd csak: úgy gondold, hogy egyáltalán nincs is ilyen mester? Vagy pedig: bizonyos értelemben valóban ő a mindenség alkotója, más értelemben azonban nem? Hát nem veszed észre, hogy bizonyos értelemben még te magad is képes vagy mindezt létrehozni?

GLAUKÓN: Ugyan mi volna ennek a módja?

SZÓKRATÉSZ: Ez nem is olyan nehéz dolog, sőt sokféleképp és igen hamar meg lehet valósítani; de talán legkönnyebben úgy, hogy egy tükröt veszel, s azt mindenfelé körülhordozod: így egykettőre alkothatsz napot és mindent, ami az égen van, földet, s nagyon hamar magadat, a többi élőlényt, használati tárgyakat, növényeket, s minden egyebet is megalkothatsz, amiről az imént szóltunk.

GLAUKÓN: Igen — látszat szerint; de nem ám valóságos mivoltukban!

SZÓKRATÉSZ: Nagyon helyes; s éppen ezzel érkeztél el oda, ahová akartam. Tudniillik az ilyen alkotók közé tartozik a festő is. Nem gondold?

GLAUKÓN: De igen.

SZÓKRATÉSZ: Csakhogy te — úgy vélem — azt fogod mondani, hogy az, amit fest, nem valóság. Pedig bizonyos értelemben a festő is ágyat készít. Nem igaz?

GLAUKÓN: Valóban, ő is azt készíti, de csak látszólagosat.

SZÓKRATÉSZ: És az asztalos? Hát nem épp az imént mondtad-e, hogy ő sem az ideát valósítja meg, amit pedig az ágy lényegének tartunk, hanem csak egy ágyat készít?

GLAUKÓN: De igen.

SZÓKRATÉSZ: Márpedig, ha nem azt készíti, ami a valóságban van, akkor nem is a létezőt készíti, hanem olyasmit, ami csupán hasonlít a létezőhöz; ha tehát valaki az asztalosnak vagy egy más kézművesnek a készítményét tökéletesen létezőnek tartaná, annak aligha lenne igaza.

GLAUKÓN: Nem bizony, legalábbis azok szerint, akik ilyen kérdésekkel foglalkoznak.

SZÓKRATÉSZ: Ne csodálkozzunk tehát, ha ez is csupán halvány képmásnak mutatkozik a valósággal szemben.

GLAUKÓN: Ne bizony.

SZÓKRATÉSZ: Akarod-e tehát, hogy ezeken a példákon világítsuk meg az utánzás lényegét?

GLAUKÓN: Ha úgy tetszik, igen.

SZÓKRATÉSZ: Nos, az ágy háromféle formában jelentkezik: az egyik a természetbeli forma, melyről — azt hiszem— megállapíthatjuk, hogy isten alkotta. Ki más is alkothatta volna?

GLAUKÓN: Senki más.

SZÓKRATÉSZ: A második az, amelyet az asztalos készít el.

GLAUKÓN: Igen.

SZÓKRATÉSZ: A harmadik pedig, amelyet a festő. Igaz?

GLAUKÓN: Nem bánom.

SZÓKRATÉSZ: Szóval: festő, asztalos, isten, ők hárman a mesterei az ágy három formájának.

GLAUKÓN: Igen, ők hárman.

SZÓKRATÉSZ: Mármost az isten, akár – mivel nem is akart egynél több ágyat alkotni a valóságban, akár mivel valami kényszer indította erre — elég az hozzá, hogy csupán azt az egy ágyat, amely a valóságban létezik, alkotta meg; két vagy több ilyen ágy azonban nem jött létre az isten keze által, és nem is fog soha létrejönni.

GLAUKÓN: Hogyhogy?

SZÓKRATÉSZ: Mert ha csak kettőt is alkotott volna, akkor már megint jelentkezne egy olyan, amelynek az alakját e kettő átvinné, s akkor már ez volna az, ami létezik, nem pedig ama kettő.

GLAUKÓN: Nagyon helyes.

SZÓKRATÉSZ: Úgy gondolom tehát, hogy mivel az isten ezt tudta, s mivel a valóságos ágnak valóságos alkotója, s nem egy valamely asztalos akart lenni, ezért aztán ezt az egy természetbeli ágyat hozta létre.

GLAUKÓN: Úgy látszik.

SZÓKRATÉSZ: Tehát — ha úgy tetszik — őt e dolog természetbeli alkotójának vagy valami ilyesfélének kell mondanunk.

GLAUKÓN: Teljes joggal; hiszen ezt is meg minden egyebet természetben alkotott meg.

SZÓKRATÉSZ: S minek nevezzük az asztalost? Ne az ágy mesterének?

GLAUKÓN: De igen.

SZÓKRATÉSZ: S talán a festőt is mesternek, vagyis az ilyen bútor elkészítőjének nevezzük-e?

GLAUKÓN: Szó sincs róla.

SZÓKRATÉSZ: Hát akkor szerinted mije ő az ágnak?

GLAUKÓN: Véleményem szerint a legmegfelelőbb az volna, ha őt ama dolog utánzójának neveznénk, aminek amazok a mesterei.

2.

Descartes: *Elmélkedések az első filozófiáról*

Első elmélkedés

De bármennyire is megtévesztenek olykor az érzékek bizonyos kicsiny és távoli dolgokat illetően, talán van sok más ismeretünk, melyekhez semmiféle kétség nem férhet, mégha ugyanezen érzékekből merítettük is őket. Ilyen például az, hogy itt vagyok, a tűzhely mellett ülök, téli ruha van rajtam, kezemmel érintem ezt a papírt, s más effélék. Ugyan milyen alapon tagadhatnánk, hogy maga ez a kéz s ez az egész test az én kezem, az én testem? Hacsak nem vélem magam hasonlatosnak azokhoz az örültekhez, akiknek agyvelejét tönkretette a fekete epe makacs gőze, s emiatt állhatatosan ragaszkodnak ahhoz, hogy ők királyok – legyenek bár koldus-szegények –, vagy ahhoz, hogy bársonyt viselnek – holott meztelenek –, vagy éppenséggel ahhoz, hogy agyagfejük van, hogy teljesen átalakultak tökké, vagy hogy üvegből fűjták őket. De hát ők örültek, s magam is éppennyire esztelennek látszanék, ha mindebből bármit is fölhasználnék példaként saját magamra vonatkozóan.

Ez gyönyörű! Mintha bizony nem volnék ember, ki éjjelente aludni szokott, s kivel álmában megtörténik mindaz – vagy olykor még kevésbé valószínű dolgok is –, ami ezekkel az esztelenekkel ébrenlétükben. Mert valóban, mily gyakran meggyőző a megszokott, éjszakai nyugalom arról, hogy itt vagyok, ruha is van rajtam, s a tűznél ülök, holott valójában ruháimtól megszabadulván takarók közt fekszem! Na de most biztosan éber szemmel figyelem ezt a papírt, nem kókad ernyedten ez a fej, amit most megmozdítok, e kezet pedig meggondoltan és teljes szándékossággal nyújtom ki, s ezt érzékelem is. Ennyire határozott dolgok álmunkban nem fordulnak elő. De hát úgy mondom ezt, mintha bizony már nem is emlékeznék arra, hogy máskor ezekhez hasonló gondolatok is megtévesztettek álmomban! S ahogy ezeket figyelmesebben átgondolom, olyan nyilvánvalónak látom, hogy sohasem tudom biztos jelek alapján megkülönböztetni az álmot az ébrenléttől, hogy elámulok, s már-már szinte maga ez az ámulás erősíti meg bennem azt a véleményt, hogy álmodom.

De hát rajta, álmodjunk! Ne legyenek igazak még az afféle egyedi cselekvések sem, mint amilyen szemünk kinyitása, fejünk mozdítása, karunk kinyújtása, s talán még az sem, hogy egyáltalán rendelkezünk ezzel a kézzel, s hogy miénk ez az egész test. Mégis, azt azért csak el kell ismernünk, hogy az álombeli képzelgések olyanok, mint bizonyos festett képek, amelyek csakis valóságos dolgok hasonlatosságára jöhettek létre. De ha ez igaz, akkor már azt is el kell ismernünk, hogy legalább ezek az általános dolgok, mint a szem, a fej, a kéz és az egész test, vagyis bizonyos nem képzelt, hanem valóságos dolgok léteznek. Hiszen még a festők sem képesek arra, próbálják bár a lehető legszokatlanabb formájú sziréneket és szatírokat megalkotni, hogy ezeknek minden részét új természettel ruházzák fel, hanem csak különböző állatok testrészeit keverik össze. Vagy ha netán mégis valami olyannyira újat gondolnának ki, hogy ahhoz hasonlót már igazán senki sem látott, – ami ilyképpen teljességgel költött s hamis volna –, ha másnak nem, igazi színeknek mégiscsak létezniük kell, amelyekből a képet összeállítják. Ugyanezen az alapon, még ha fel is tesszük, hogy akár az efféle általános dolgok, mint a szem, a fej, a kéz és más hasonló, csupán elképzelt létezők, azt mégis szükségképp el kell ismernünk, hogy léteznek bizonyos más, még az eddigieknél is egyszerűbb és egyetemesebb dolgok, amelyekből – miként igazi színekből – a dolgok valamennyi, gondolkodásunkban található képét – akár igazak ezek, akár hamisak – kialakítjuk.

Ebbe a nembe tartozik, úgy tűnik, a testi természet általában, valamint a hozzá tartozó kiterjedés; azután a kiterjedt dolgok alakja, a mennyiség, vagyis ezeknek a dolgoknak a nagysága és száma, továbbá a hely, amelyben léteznek, fennállásuk ideje és más effélék.

3.

Locke: *Értekezés az emberi értelemről*

II. könyv I. FEJEZET

2. §. Minden idea érzékelésből vagy eszmélődésből (*reflexion*) származik.

Tegyük fel tehát, hogy az elme, ahogy mi mondjuk, fehér lap, amelyre semmi sincs írva, ideák nélkül való. Hogyan telik meg? Hogyan válik birtokosává annak az óriási tárháznak, amellyel az ember szorgos és korlátlan képzelete ajándékozza meg majdnem végnélküli változatosságban? Honnan veszi mindehhez az észnek és a tudásnak anyagát? Erre egyetlen szóval felelek: tapasztalásból; ezen alapul minden tudásunk; és végeredményben ebből is származik. Külső, érzékelhető tárgyakra vagy elménk belső műveleteire irányított megfigyelésünk saját észrevevésünk és eszmélődésünk (*reflexion*) révén látja el értelmünket a gondolkodásnak mindezzel az anyagával. Ez tudásunk két forrása; minden birtokunkban lévő és minden természetszerűleg birtokunkba vehető idea ezekből fakad.

3. § *Az érzékelés tárgyai: ideáink egyik forrása*

Először: érzékeink egyes érzékelhető tárgyakkal jutnak érintkezésbe, s a dolgokról az elmének különböző határozott észrevevéseket szállítanak ama különböző módoknak megfelelően, melyekkel a tárgyak rájuk hatnak: így jutunk a sárga, a fehér, a meleg, a hideg, a lágy, a kemény, a keserű, az édes ideáihoz és mindazokhoz az ideákhoz, amelyeket érzékelhető tulajdonságoknak nevezünk. Amikor ezekről azt mondom, hogy az érzékek szállítják őket az elmének, úgy értem, hogy az érzékek a külső tárgyakból szállítják az elmének azt, ami benne azokat az észrevevéseket kelti. A birtokunkban levő ideák legtöbbször eme gazdag forrását. Ami teljesen érzékeinktől függ és rajtuk keresztül vezet az értelemhez, érzékelésnek nevezem.

4. § *Elménk műveletei: a másik forrásuk*

Másodszor: a másik forrás, amelyből a tapasztalás az értelmet ideákkal látja el, saját elménk bensőnkben végbemenő műveleteinek észrevevése, amikor az elme a birtokában levő ideákkal foglalkozik. Mihelyt az elme odáig jut, hogy ezekre a műveletekre eszmél és gondolkodik rajtuk, e műveletek az értelmet egy másik ideacsoporttal látják el; ezek az ideák külső dolgokból nem származhatnak. Ilyenek az észrevevés, gondolkodás, kételkedés, elhívés, okoskodás, tudás, akarás és elménknek összes különböző tevékenységei. Amikor ezeket tudatosítjuk és önmagunkban megfigyeljük, különálló ideák gyanánt fogadjuk őket értelmünkbe ugyanúgy, mint ahogyan az előbbieket az érzékeinkre ható testektől kaptuk. Ez az ideaforrás minden embernek egészen belső sajátja. Bár nem érzék, mert a külső tárgyakkal semmi dolga sincsen, mégis nagyon hasonló az érzékhez és elég helyes volna belső érzéknek nevezni. Azonban míg amant a forrást érzékelésnek neveztem, emezt eszmélődésnek mondom, mert az ideák, amelyeket szolgáltat, kizárólag olyanok, aminőket az elme úgy szerez, hogy ráeszmél önmagában végbemenő saját műveleteire. Ennek a tanulmánynak következő részében eszmélődésen (*reflexion*) tehát azt a tudomást érteném, amelyet az elme saját műveleteiről és azoknak mikéntjéről szerez, és amelynek következtében e műveletekről

az értelemben ideák keletkeznek. Ez a kettő — tudniillik a külső, anyagi dolgok mint az érzékelés tárgyai, és saját elménk belső műveletei mint az eszmélődés (reflexion) tárgyai — szerintem az a kizárólagos kútforrás, amelyből összes ideáink erednek. A műveletek szót itt tág értelemben használom, beleértem nem csupán az elmének az ideákra vonatkozó tevékenységét, hanem bizonyos fajta szenvedőleges érzelmi állapotokat is, melyek néha belőlük erednek, mint pl. valamely gondolatból fakadó elégedettséget vagy bántó érzést.

5. §. *Minden ideánk e kettő közül az egyikből való*

Úgy látom, hogy az értelemben még csak a leghalványabban sem csillanhat fel olyan idea, mely nem e két forrás valamelyikéből származik. A külső tárgyak az elmét érzékelhető tulajdonságok ideáival látják el, ilyenek mindazok a különféle észrevések, amelyeket a tárgyak bennünk keltenek; az elme pedig saját műveleteinek ideáival látja el értelmünket.

	maximális pontszám	elért pontszám
A) Filozófiatörténeti ismeretekre vonatkozó kérdéssor	30	
B) Szövegértelmezés, reflektálás		
1. feladat	35	
2. feladat	35	
Összesen (B)	70	
ÖSSZESEN (A + B)	100	

javító tanár

Dátum:

	pontszáma	programba beírt pontszám
A) Filozófiatörténeti ismeretekre vonatkozó kérdéssor		
B) Szövegértelmezés, reflektálás		

javító tanár

jegyző

Dátum:

Dátum: